Sentam Research & Publishing

Juz. 2, Tol. 4 (2025)
Kurasa: 1-10

Jarida la Taaluma za Kiswahili na Fasihi

Juzuu 2, Toleo 4, 2025

Tovuti ya Jarida: https://sentam.org/journals/jtkf

Mwingiliano Kati ya Wenye Madaraka na Wananchi: Uchambuzi wa Kilinganishi kati ya Tamthilia za Kiswahili na Maandamano ya Kizazi cha Gen Z Nchini Kenya

Dkt. Blessing Kamau Mwangi[1], Alice Wanjiru Njeri[2] & Bonface Otanda Omondi[3]*

[1]Idara ya Fasihi ya Kiswahili, Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Masinde Muliro, Kenya
[2*]Idara ya Elimu ya Lugha, Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Masinde Muliro, Kenya
[3]Kitivo cha Utafiti wa Jamii na Utamaduni, Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Masinde Muliro, Kenya

Maneno muhimu:
Mwingiliano watawala-wananchi, tamthilia za Kiswahili, maandamano ya Gen Z, Muswada wa Fedha 2024

IKISIRI

Makala hii inachunguza jinsi tamthilia za Kiswahili zilivyotabiri na kuakisi mwingiliano kati ya watawala na wananchi nchini Kenya, huku ikilinganisha maudhui hayo na tukio halisi la maandamano ya Kizazi cha Gen Z ya Juni 2024. Kwa kutumia nadharia ya hegemony ya Gramsci na uchambuzi wa kimaandishi, tasnifu hii inachambua tamthilia tatu: Kifo Kisimani (Kithaka wa Mberia), Kigogo (Pauline Kea Kyovi), na Bembea ya Maisha (Timothy Moriasi Arege). Matokeo yanadhihirisha kuwa tamthilia hizi zilitabiri kwa usahihi mifumo ya udhalimu, ukandamizaji, na upinzani ambao ulionekana bayana katika maandamano ya 2024 dhidi ya Muswada wa Fedha. Utafiti unaonesha kuwa fasihi ya Kiswahili si tu kioo cha jamii, bali pia chombo cha kutahadhari na kuanzisha mawazo ya upinzani kwa vizazi vya kesho.

UTANGULIZI

Mwezi wa Juni 2024 uliandika ukurasa mpya katika historia ya upinzani wa kiraia nchini Kenya. Baada ya Bunge kuupitisha Muswada wa Fedha 2024, vijana wa Kizazi cha Gen Z (waliozaliwa kati ya 1997 na 2012) walitoka mitaani kwa wingi mkubwa, wakipinga ushuru mpya na kumwomba Rais William Ruto kumtoa waziri wake wa fedha na kuwajibika kwa umma (Ikoku, 2025; Makhulo, 2024; Mbugua, 2025). Harakati hii, iliyoongozwa zaidi kupitia mitandao ya kijamii na bila viongozi rasmi, iliathiriwa kwa nguvu na damu ya vijana waliouawa na polisi, lakini ilibaki imara hadi Rais alipokubali kuufuta muswada huo tarehe 26 Juni (Hodari, 2024; Makhulo, 2024; Verity, 2024).

Hata hivyo, wimbo huu wa upinzani haukuwa mpya katika maonesho ya kiraia nchini Kenya. Kwa miaka mingi, waandishi wa tamthilia za Kiswahili wamekuwa wakieleza kwa ufasaha jinsi watawala wanavyonyanyasa wananchi, na jinsi wananchi wanavyopinga kwa njia mbalimbali. Tamthilia kama *Kifo Kisimani* (Kithaka wa Mberia, 2001), *Kigogo* (Pauline Kea, 2017), na

[2] Mwandishi wa Mawasiliano: Idara ya Elimu ya Lugha, Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia cha Masinde Muliro, Kenya; Barua pepe: alicewanjeri@gmail.com

Imepokelewa: Oktoba 29, 2025 | Imerekebishwa: Novemba 15, 2025 | Imekubaliwa: Novemba 29, 2025 | Imechapishwa: Desemba 25, 2025

Makala yamechapishwa chini ufikiaji huru inayoruhusiwa chini ya leseni ya CC BY (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Bembea ya Maisha (Timothy Moriasi Arege, 2022) zimekuwa zikisomwa na wanafunzi wa shule za sekondari nchini Kenya, zikiwaelimisha kuhusu hatari za udikteta, ufisadi, na umuhimu wa kujitoa mhanga kwa ajili ya haki na usawa.

Makala hii inauliza: Je, tamthilia hizi za Kiswahili zinaoneshaje mwingiliano kati ya wenye madaraka na wananchi, na namna gani zinaoanisha au kutofautiana na tukio halisi la maandamano ya Kizazi cha Gen Z? Kwa kuchambua kwa kina maudhui, wahusika, na mikakati ya upinzani katika tamthilia hizi tatu, na kuzilinganisha na maandamano ya Juni 2024, tasnifu hii inalendelea kuelewa jinsi fasihi ya Kiswahili inavyochukua jukumu la kutahadhari jamii, kuunda dhamira ya upinzani, na kuwa kioo kinachoak isiwa jamii yenyewe.

Mfumo wa Kinadharia

Utafiti huu unategemea nadharia ya hegemony ya Antonio Gramsci (1971), ambayo inafafanua jinsi watawala wanavyodumisha nguvu zao si tu kwa nguvu za silaha, bali pia kwa kudhibiti mawazo, itikadi, na mfumo wa kijamii (Cox, 1983; Gramsci, 1971). Kulingana na Gramsci, watawala wanategemea "ridhaa iliyotengenezwa" kutoka kwa wananchi kupitia taasisi za kidini, kielimu, na kiutamaduni. Hata hivyo, wananchi wanaweza kuunda "upinzani wa counter-hegemonic" kupitia "wafahamu wa kiasili" (organic intellectuals) ambao wanasimamia mabadiliko ya kijamii (Adamson, 1980). Katika muktadha wa Afrika Mashariki, nadharia hii inasaidia kuelewa jinsi viongozi wa kisiasa wanavyojaribu kudhibiti hadithi ya taifa kupitia propaganda, udanganyifu, na utawala wa hofu, na jinsi wananchi hasa vijana wanavyopinga kwa njia za kitamaduni, kiteknolojia, na kimwili (Nyabola, 2018).

Muktadha wa Maandamano ya Gen Z

Mnamo tarehe 18 Juni 2024, vijana wa Kenya walitoka mitaani kupinga Muswada wa Fedha 2024 ambao ulipendekeza ongezeko la ushuru kwenye bidhaa muhimu kama mikate, pads za wanawake, na huduma za mtandao (Hodari, 2024; Ikoku, 2025; Kibuacha, 2024). Licha ya Rais Ruto kusema kwamba ushuru huo ulikuwa muhimu kulipa deni la taifa lililopita shilingi trilioni 10 (dola bilioni 78), wananchi waliona hilo kama uzito zaidi kwa wale ambao tayari wanateseka kiuchumi (Carter, 2024; Kibuacha, 2024). Maandamano yalipamba moto tarehe 25 Juni baada ya Bunge kuupitisha muswada huo licha ya upinzani mkubwa wa umma. Wananchi, hasa vijana, waliteka Bunge na kuliteketeza sehemu zake, wakipinga uamuzi wa wabunge ambao walidhihirika hawajali matakwa ya wananchi (Al Jazeera, 2024; Carter, 2024). Polisi walilipiza kwa nguvu, wakitumia risasi za moja kwa moja na kuua watu zaidi ya 60 kufikia mwezi wa Juli (Amnesty International, 2025).

Katika hotuba yake ya kwanza tarehe 25 Juni jioni, Rais Ruto alisisitiza msimamo mgumu. Alisema:

> *"Leo, Kenya imepitia shambulio lisilotarajiwa dhidi ya demokrasia yake, utawala wa sheria, na uadilifu wa taasisi zake za kikatiba. Maonyesho ya kisheria ya haki za msingi za kukusanyika, kuandamana, na kumwomba mamlaka ya umma, na sehemu ya raia wenye kutii sheria wa Jamhuri ya Kenya, yalivamishwa na kunaswa na kundi la wahalifu waliopangwa" ["... experienced an unprecedented attack on its democracy" and that law-abiding protests had been "hijacked by a group of organized criminals"]* (Hodari, 2024).

Rais aliendelea kusema kwamba alikuwa tayari kutumia "njia zote" kuzuia "wahalifu hatari" ambao walitaka "kudhalilisha usalama na utulivu wa nchi yetu" (Al Jazeera, 2024; Carter, 2024; Makhulo, 2024). Maneno haya yalisababisha hasira zaidi kwa vijana, ambao waliona kwamba Rais aliwaita "wahalifu" badala ya kuwasikiliza kama raia wenye haki za kikatiba. Hata hivyo, tarehe 26 Juni, Rais alibadilisha msimamo wake. Katika hotuba ya pili, alisema:

> *"Nikikubali na kwa hiyo sitaweka saini kwenye muswada wa fedha 2024 na itafutwa baadaye... Watu wamesema" ["I will not sign the 2024 finance bill and it shall subsequently be withdrawn,"]* (Al Jazeera, 2024; Hodari, 2024).

Badiliko hili lilikuwa maajabu kwa wengi, na lilidhihirisha nguvu ya upinzani wa vijana wa Kenya. Hata hivyo, maandamano hayakuisha

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

hapo vijana waliendelea kudai uondoshwaji wa Rais, ukombozi wa waliokamatwa, na kuwajibika kwa polisi waliouwawa wananchi (Kisilu, 2024).

MUKTADHA WA TAMTHILIA ZA KISWAHILI

Tamthilia hizi tatu zimeteuliwa kwa sababu za kihistoria na kimaudhui:

Kifo Kisimani (Kithaka wa Mberia, 2001): Tamthilia hii ilichapishwa katika kipindi cha utawala wa Rais Moi, wakati udikteta ulikuwa mwingi. Ilikuwa kitabu cha masomo kutoka 2017 hadi 2022, ikisomwa na wanafunzi wengi ambao sasa wanajumuisha Kizazi cha Gen Z (Ondieki, 2025). *Kigogo* (Pauline Kea, 2017): Tamthilia hii iliteuliwa wakati wa utawala wa Rais Uhuru Kenyatta (2013-2022). Inatumia kufani ya wanyama kuonyesha jinsi watawala wanavyotawala kwa ukali na ufisadi (Nairobi Post, 2025). *Bembea ya Maisha* (Timothy Moriasi Arege, 2022): Tamthilia hii ni mpya zaidi, ikichapishwa chini ya utawala wa Rais William Ruto. Ingawa haielezi moja kwa moja upinzani wa kisiasa, inagusa mada za kijamii, mila, na mabadiliko ya kizazi ambazo zina mahusiano na hali ya sasa nchini Kenya.

Swali la Utafiti

Kwa msingi huu, makala hii inachunguza:

i. Watawala wanaoneshwaje katika tamthilia hizi, na ni mbinu gani wanatumia kudumisha madaraka yao?

ii. Wananchi wanapingaje, na ni njia zipi za upinzani zinaoneshwa katika tamthilia?

iii. Je, kuna mfano gani kati ya tamthilia hizi na maandamano ya Gen Z wa Juni 2024?

iv. Je, fasihi ya Kiswahili inachukua jukumu gani katika kuunda dhamira ya upinzani na kuhamasisha mabadiliko ya kijamii?

UELEWA WA KINADHARIA NA MUKTADHA WA KIHISTORIA

Mfumo wa Kinadharia: Hegemony na Upinzani

Nadharia ya mamlaka (hegemony) ya Antonio Gramsci (1971) inasisitiza kuwa watawala hawadumishi madaraka yao kwa nguvu pekee, bali kwa kuunda mfumo wa kimawazo unaofanya wananchi kukubali utawala wao kama wa kawaida au wa muhimu (Adamson, 1980; Cox, 1983; Gramsci, 1971). Hii inajumuisha kudhibiti vyombo vya habari, elimu, dini, na utamaduni ili kuunda "ridhaa iliyotengenezwa". Hata hivyo, Gramsci (1971) pia anaeleza kuwa upinzani wa counter-hegemonic unawezekana pale ambapo "wafahamu wa kiasili" (organic intellectuals) watu ambao wanaelewa changamoto za wananchi na wanaweza kuunda mawazo mapya ya upinzani wanaongoza harakati za mabadiliko (Adamson, 1980). Katika muktadha wa Kenya, vijana wa Gen Z wanaweza kuonwa kama wafahamu wa kiasili wa enzi ya dijiti, wakitumia mitandao ya kijamii kujenga upinzani mkubwa dhidi ya serikali.

Nadharia hii inasaidia kuelewa jinsi watawala katika tamthilia za Kiswahili wanavyojaribu kujenga hegemony yao kupitia propaganda, ufisadi, na hofu, na jinsi wananchi wanavyozalisha upinzani kupitia lugha, ishara, na matendo ya ushujaa. Pia inasaidia kulinganisha mwingiliano huu na ule wa maandamano ya Gen Z, ambapo serikali ilijaribu kudhibiti hadithi kupitia hotuba za Rais na matumizi ya polisi, wakati vijana walipinga kwa kutumia X (Twitter hapo awali), TikTok, na mitandao mingine.

Muktadha wa Maandamano ya Gen Z: Uchumi, Kisiasa, na Kidijiti

Maandamano ya Juni 2024 hayakutokea ghafla. Yalikuwa matokeo ya changamoto za kiuchumi zilizokuwa zikijengwa kwa miaka mingi, zikijumuisha ukosefu wa ajira kwa vijana, gharama za maisha zilizopanda, na deni kubwa la taifa (Munga, 2024). Kulingana na takwimu, kiwango cha ukosefu wa ajira kwa vijana nchini Kenya ni asilimia 12, na vijana wanajumuisha asilimia 68 ya wale wasio na kazi (Kibuacha, 2024; Makhulo, 2024). Hii ina maana kwamba kizazi kizima kinaishi bila fursa za kiuchumi, licha ya elimu nzuri na ujuzi.

Muswada wa Fedha 2024 ulipendekeza ongezeko la ushuru kwenye bidhaa kama mafuta, mikate, na huduma za mtandao, ikiongeza mzigo kwa wananchi ambao tayari walikuwa wakiteseka (Al

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

Jazeera, 2024; Carter, 2024; Mbugua, 2025). Serikali ilisema kuwa ushuru huo ulikuwa muhimu kulipa deni, lakini vijana waliona hilo kama upotoshaji wa rasilimali za umma na kutojali haki zao.

Kuanzia tarehe 18 Juni, maandamano yalianza kwa amani, yakiongozwa na hashtags kama #RejectFinanceBill2024 na #OccupyParliament (Kibuacha, 2024; Muia, 2024). Vijana walitumia TikTok, X, na Instagram kuandaa, kushiriki habari, na kusikizana (Amnesty International, 2025). Walitumia teknolojia kama Zello (programu ya walkie-talkie) kuwasiliana wakati wa maandamano, na Live Streaming kuonyesha jeuri za polisi kwa ulimwengu wote (Munga, 2024). Tarehe 25 Juni, baada ya Bunge kuupitisha muswada, maandamano yalipamba moto. Wananchi waliteka Bunge, wakiteketeza sehemu zake na kutoa sauti kubwa dhidi ya wabunge ambao walipuuza maoni yao (Ikoku, 2025). Polisi walilipiza kwa nguvu kali, wakitumia risasi za moja kwa moja na kuua watu zaidi ya 60 hadi mwezi wa Juli kusikizana (Amnesty International, 2025; IMLU, 2025). Licha ya hasara hii, vijana waliendelea kupinga, wakisimama imara kwa haki zao.

Muktadha wa Tamthilia: Fasihi kama Kioo cha Jamii

Tamthilia za Kiswahili zimekuwa zikichangia sana katika kuelimisha wananchi kuhusu haki zao, na kuwaonya kuhusu hatari za udikteta na ufisadi (Njogu & Chimerah, 1999). Waandishi kama Kithaka wa Mberia, Pauline Kea, na Timothy Moriasi wametumia sanaa yao kujenga hadithi zinazogusa mambo ya kisiasa, kijamii, na kiuchumi. *Kifo Kisimani* inachapishwa mwaka 2001, wakati wa utawala wa Rais Moi, ambaye alikuwa maarufu kwa udikteta wake (Mugaduka & Murithi, 2023; Ondieki, 2025). Tamthilia inaeleza hadithi ya Mwelusi, kijana mwenye ujasiri anayeamua kupinga utawala mbaya wa Mtemi Bokono. Mwelusi anakamatwa, kuteswa, na hatimaye kuuawa, lakini moto aliouwasha katika mioyo ya wananchi hauzimu. Chini ya uongozi wa Atega, mwanamke mwenye ujasiri, wananchi wanaendelea na mapambano na kumwangamiza Bokono (wa Mberia, 2001).

Kigogo inachapishwa mwaka 2017, wakati wa utawala wa Rais Uhuru Kenyatta. Tamthilia inatumia kufani ya wanyama kuonyesha jinsi watawala wanavyotawala kwa ukali na ufisadi (Kea, 2016; Muthui, 2019; Nairobi Post, 2025). Majoka, kiongozi mkuu, anawatawala wanyama kwa nguvu, na wale wanaompinga wanaadhibiwa vikali. Kasuku, ndege mwenye ujasiri, anaamua kusema ukweli, lakini anaadhibiwa na kuuawa. Hatimaye, wanyama wanapatana na kumwangamiza Majoka. *Bembea ya Maisha* inachapishwa mwaka 2022, wakati wa utawala wa Rais William Ruto. Tamthilia hii inagusa mada za kijamii, hasa suala la jinsia na mila (Arege, 2022). Inasimulia hadithi ya Yona na mkewe Sara, ambao wanapata watoto wa kike baada ya miaka mingi ya kutokuwa na watoto. Jamii inamwona Yona kama asiye na mrithi kwa sababu watoto wake ni wa kike. Hata hivyo, Sara anamjulisha Yona kuwa watoto wa kike pia ni mrithi, na kwamba mila zinazobagua kati ya wanaume na wanawake ni za zamani na zinafaa kubadilishwa.

Tamthilia hizi zote zinaonyesha mwingiliano kati ya wenye madaraka (watawala, wazee, polisi) na wananchi (vijana, wanawake, maskini). Zinaeleza jinsi watawala wanavyotumia nguvu, udanganyifu, na propaganda kudumisha madaraka yao, na jinsi wananchi wanavyopinga kwa njia za kisanaa, kimwili, na kimawazo.

UDHALIMU WA WENYE MADARAKA KATIKA TAMTHILIA

Kifo Kisimani: Mtemi Bokono na Mfumo wa Udikteta

Katika *Kifo Kisimani*, Mtemi Bokono anawakilisha kiongozi dikteta anayetumia nguvu na hofu kudumisha madaraka yake (wa Mberia, 2001). Tamthilia inaanza na wananchi wa Butangi wakiandaa sherehe ya kumsifu Bokono, lakini Mwelusi anawaita waache kuhudhuria mkutano huo kwa sababu Bokono ni mfisadi na mdhalimu. Kitendo hiki kinakasirisha Bokono, na anaagiza Baraza lake la Wazee: “Ni lazima uchochezi ukomeshwe. Mwelusi ni hatari kwa usalama wa taifa. Mkamate haraka!” (wa Mberia, 2001, uk. 23).

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

Bokono anatumia wandani na polisi wake (Batu, Zigu, na wengine) kuwakamata na kuwatesa wapinzani wake. Katika tamthilia, kuna mazungumzo ya polisi wawili yanayoonyesha wazi jinsi mfumo wa serikali unavyoratibu mauaji ya wapinzani:

> ***Askari 1:*** *Tumemkamata mshukiwa.*
>
> ***Askari 2:*** *Hiyo ni hatua ya kwanza. Ya pili ni lazima auawe kwa sababu ya kumkashifu Mtemi Bokono mtandaoni. Chanzo cha kifo chake lazima kiwe cha kuaminika kwa Wana Butangi.*
>
> ***Askari 1:*** *Niko na wazo nzuri. Ripoti iandikwe kwamba mshukiwa alijiua katika seli kwa kugongesha kichwa chake kwenye ukuta* (wa Mberia, 2001).

Mazungumzo haya yalianza kusambaa mitandaoni Juni 2024 baada ya vijana kadhaa kukamatwa na baadhi kutoweka, na wengine kupatikana wamefariki kwa njia za kutiliwa shaka (Amnesty International, 2025). Hii ilidhihirisha jinsi tamthilia ya mwaka 2001 ilivyotabiri kwa usahihi mbinu ambazo serikali ya sasa inatumia kuwanyamazisha wapinzani. Bokono pia anatumia ufisadi kudumisha madaraka yake. Visima vya maji vya Butangi – Mkomani, Mkuyuni, na bonde la Ilangi – vimefungwa na kuuzwa kwa matajiri, hivyo wananchi wanalazimiwa kununua maji kwa bei ghali (wa Mberia, 2001). Hii ni ishara ya jinsi rasilimali za umma zinavyoibiwa na wenye madaraka na kuuzwa kwa faida yao binafsi. Mwelusi anasema:

> *"Visima vyetu vimefungwa. Maji ni haki yetu. Lakini Mtemi Bokono amevifunga na kuvitangazia mali yake binafsi. Tunalazimiwa kununua maji kwenye mabwawa yake maalum. Hii ni dhuluma!"* (wa Mberia, 2001, uk. 45).

Bokono pia anatumia Baraza lake la Wazee kama njia ya kukamilisha maamuzi yake. Wazee hawana mamlaka ya kweli; ni tu wafuasi wa Bokono ambao wanasema "Ndio Mtemi" bila kuuliza (wa Mberia, 2001). Hii inaonyesha jinsi viongozi wanavyojenga mifumo ya utawala ambayo inaonekana ya kidemokrasia lakini kwa kweli ni ya kidikteta. Hatimaye, Bokono anatumia uwezo wa lugha kuwalaghai wananchi. Anaahidi maendeleo, amani, na ustawi, lakini kwa kweli anatoa tu maneno yasiyo na matendo. Hii ni sawa na jinsi viongozi wa Kenya wanavyoahidi "Hustler Nation" au "Bottom-Up Economics" lakini hawatekelezi ahadi zao (Verity, 2024).

Kigogo: Majoka na Utawala wa Hofu

Katika *Kigogo*, Pauline Kea anatumia kufani ya wanyama kuonyesha jinsi watawala wanavyotawala kwa ukali na hofu (Kea, 2017). Majoka, rais wa Sagamoyo, anatawala kwa nguvu, akishinikiza wanyama kumsifu na kumfuata bila kuuliza. Anaweka utawala wa "personality cult" ambapo wanyama wanaombwa kumsifia kila wakati na kumwita "Baba wa Taifa," "Mwokozi," na majina mengine ya sifa (Nairobi Post, 2025). Majoka anatumia polisi na askari wake kuwatisha wapinzani. Kasuku, ndege mwenye ujasiri, anaamua kusema ukweli kuhusu ufisadi na udhalimu wa Majoka. Anasema:

> *"Hapo basi – kijikeki. Kwa nini wewe upate kidogo? Sagamoyo ni kwenu, sherehe ni zenu, ufanisi ni wenu na keki kubwa ni ya kina nani? Uhalisia wa mambo umekusibu; fungua macho uone. Keki ya uhuru imeliwa kwingine, mwaletewa masazo*" (Kea, 2017, uk. 67).

Maneno haya yanaonyesha jinsi rasilimali za uhuru na maendeleo zimeibiwa na watawala, wakati wananchi wanapata tu "masazo" mabaki. Hii ni sawa na hali ya Kenya, ambapo matajiri wanazidi kutajirika wakati maskini wanazidi kuwa maskini (IRSK, 2025). Majoka anaadhibu Kasuku kwa kumsema ukweli. Anamfunga na kumtesa, na hatimaye anamwua kwa siri. Wanyama wengine wanaogopa na wanaendelea kumfuata Majoka kwa hofu ya kupata adhabu sawa (Kea, 2017). Hii inaonyesha jinsi utawala wa hofu unavyowafanya wananchi kunyamaza na kukubali hali mbaya, ingawa wanajua ni mbaya.

Majoka pia anatumia propaganda kujenga picha yake nzuri. Anaagiza vyombo vya habari kumtangaza kama "kiongozi bora," na wale wanaompinga wanaoneshwa kama "wahalifu" au "maadui wa taifa" (Nairobi Post, 2025). Hii ni sawa na jinsi Rais Ruto alivyowaitaalidi wananchi "wahalifu" Juni 2024 (Hodari, 2024). Hatimaye, wanyama wanapatana na kumwangamiza

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

Majoka. Hii inaonyesha kuwa ingawa watawala wanajaribu kudumisha madaraka yao kwa nguvu na hofu, wananchi wakishaungana wanaweza kumwondoa kiongozi mbaya (Kea, 2017).

Bembea ya Maisha: Mfumo wa Kijamii na Udhalimu wa Kimila

Tamthilia ya *Bembea ya Maisha* inachukua mkondo tofauti kwa kuangazia udhalimu wa kimila na kijamii badala ya kisiasa moja kwa moja (Arege, 2022). Hata hivyo, maudhui yake yana uhusiano na upinzani wa kizazi kipya dhidi ya mifumo ya zamani isiyotumika tena. Yona, mhusika mkuu, anategemea mila za jamii yake ambazo zinasema kwamba mtu aliye na watoto wa kike tu hana mrithi. Jamii inamtazama kama "mshindwa" kwa sababu hakuwa na mtoto wa kiume (Arege, 2022). Hii inaonyesha jinsi mifumo ya kimila inavyowabagua wanawake na kuwafanya kuonwa kama wa chini. Sara, mkewe Yona, anapinga mila hii. Anasema:

> *"Yona, watoto wetu ni mrithi wetu. Jinsia yao haimaanishi kitu. Neema na Asna ni wa thamani sawa na watoto wa kiume. Mila hizi za kale zinatufanya tuwe wajinga"* (Arege, 2022, uk. 89).

Sara anamfundisha Yona kuwa mabadiliko ya enzi mpya yanahitaji kuacha mila za kizamani ambazo zinawabagua wanawake. Anamwonyesha jinsi Neema, binti wao, amefanya kazi na kupata pesa za kusaidia familia, na kwamba ni mrithi halali wa mali yao. Tamthilia hii inaonyesha jinsi kizazi kipya (kinachojumuisha Gen Z) kinavyopinga mifumo ya kijamii iliyopitwa na wakati. Hii inafanana na jinsi vijana wa Kenya walivyopinga mfumo wa kisiasa uliotegemea ukabila, rushwa, na udanganyifu (Hodari, 2024; Kibuacha, 2024; Mbugua, 2025).

Kwa ujumla, tamthilia hizi tatu zinaonyesha namna tofauti ambazo watawala wanatumia kudumisha madaraka yao: kupitia nguvu na hofu (*Kifo Kisimani*), propaganda na utawala wa personality cult (*Kigogo*), na mifumo ya kijamii inayowabagua (*Bembea ya Maisha*). Katika kila kesi, watawala wanaoneshwa kama wasio na huruma, wakijitajirisha na kudumisha madaraka yao kwa gharama ya wananchi.

UPINZANI WA WANANCHI KATIKA TAMTHILIA

Aina za Upinzani

Tamthilia hizi tatu zinaonyesha aina mbalimbali za upinzani ambazo wananchi wanatumia kupinga watawala wabaya:

Upinzani wa Moja kwa Moja (Direct Confrontation): Katika *Kifo Kisimani*, Mwelusi anaita wananchi waache kuhudhuria mkutano wa Mtemi Bokono. Hii ni kitendo cha upinzani wa moja kwa moja kinachoonyesha kwamba wananchi hawapo tayari kukubali utawala mbaya (wa Mberia, 2001). Vivyo hivyo, katika maandamano ya Gen Z, vijana walitoka mitaani na kuteka Bunge kitendo cha upinzani wa moja kwa moja dhidi ya Muswada wa Fedha (Ikoku, 2025).

Upinzani wa Kimya (Subversive Tactics): Katika *Kigogo*, Kasuku anatumia ucheshi na dhihaka kuwabainisha matatizo ya utawala wa Majoka. Anaimba nyimbo zinazomkejeli Majoka na kumfanya aonekane mjinga (Kea, 2017). Hii ni njia ya upinzani ambayo inatumia sanaa na utanzu badala ya nguvu za kimwili. Vivyo hivyo, vijana wa Gen Z walitumia memes, nyimbo, na ucheshi mitandaoni kumkejeli Rais Ruto na serikali yake (Amnesty International, 2025).

Upinzani wa Kimataifa (Cultural Resistance): Wananchi wanaunda upinzani kupitia methali, nyimbo, na mifano ya kitamaduni. Katika *Kifo Kisimani*, wananchi wanaimba: "Maji ni uhai, visima ni mali yetu. Bokono anavifunga, lakini sisi tutavifungua!" (wa Mberia, 2001, uk. 78). Wimbo huu unajumuisha kila mtu na kuwapatanisha kuelekea lengo moja. Vivyo hivyo, vijana wa Gen Z walitumia nyimbo na kauli za Kiswahili kama "Tunataka Haki" na "Ruto Must Go" kuunda hisia ya umoja (Kibuacha, 2024; Verity, 2024).

Wahusika Wakuu wa Kupinga

Kila tamthilia ina wahusika ambao wanawakilisha upinzani wa wananchi:

Mwelusi (*Kifo Kisimani*): Mwelusi ni kijana mwenye ujasiri anayeamua kupinga utawala wa Mtemi Bokono. Anatumia elimu yake na uelewa

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

wake wa haki za binadamu kuwaelimisha wananchi kuhusu dhuluma wanazopitia. Anasema: "Wananchi wa Butangi, tumenyimwa haki zetu. Lakini tunayo nguvu ya kuzirudisha. Tusimame pamoja!" (Mberia, 2001, uk. 56). Mwelusi anakamatwa, kuteswa, na hatimaye kuuawa, lakini ujumbe wake unazidi kuishi katika mioyo ya wananchi (Ondieki, 2025; wa Mberia, 2001). Hii inafanana na vijana waliofariki katika maandamano ya Juni 2024 ingawa wamefariki, ujumbe wao wa haki na uwajibikaji unazidi kuwa hai (Ikoku, 2025).

Atega (*Kifo Kisimani*): Baada ya kifo cha Mwelusi, Atega, mwanamke mwenye ujasiri, anaongoza wananchi kuendelea na mapambano. Anaonyesha kuwa upinzani si kazi ya wanaume tu, bali wanawake pia wana jukumu muhimu wa (Mberia, 2001). Hii inafanana na jinsi wanawake wa Kenya walivyoshiriki kikamili katika maandamano ya Gen Z, wakiongoza na kuhamasisha vijana wenzao (Al Jazeera, 2024; Mbugua, 2025).

Kasuku (*Kigogo*): Kasuku ni ndege mwenye ujasiri anayeamua kusema ukweli licha ya hatari. Anakuwa shahidi wa upinzani, na ingawa anafariki, mfano wake unawahamasisha wanyama wengine kupinga Majoka (Kea, 2017). Hii inaonyesha jinsi uhalifu unaweza kuwa chanzo cha mabadiliko pale ambapo mmoja anafariki, wengine wanainuka kuchukua nafasi yake.

Sara (*Bembea ya Maisha*): Sara ni mwanamke mwenye ujasiri anayepinga mila za kizamani zinazombagua. Anamfundisha Yona kuwa mabadiliko ya enzi mpya yanahitaji kuacha mila za kale (Arege, 2022). Hii inaonyesha jinsi upinzani unaweza kuwa wa kimya lakini wenye nguvu kupitia elimu na mazungumzo badala ya nguvu.

Mafanikio na Mapungufu

Tamthilia zinaonyesha kwamba upinzani una gharama kubwa. Katika *Kifo Kisimani*, Mwelusi anafariki kabla ya kuona mafanikio ya mapambano yake (wa Mberia, 2001). Katika *Kigogo*, Kasuku pia anafariki, ingawa hatimaye wanyama wanaweza kumwangamiza Majoka (Kea, 2017). Hii inaonyesha kwamba upinzani si rahisi na unahitaji uhalifu mkubwa. Hata hivyo, tamthilia pia zinaonyesha matumaini. Mwisho wa *Kifo Kisimani* unaonesha wananchi wakichukua nguvu na kumwangamiza Bokono (wa Mberia, 2001). Mwisho wa *Kigogo* pia unaonesha wanyama wakishinda na kujenga jamii mpya (Kea, 2017). Hii inaonyesha kwamba upinzani unaweza kusababisha mabadiliko chanya, ingawa inachukua muda mrefu.

KULINGANISHA NA MAANDAMANO YA GEN Z

Ulinganifu

Kuna mfano mkubwa kati ya tamthilia hizi na maandamano ya Gen Z:

Malalamiko ya Kiuchumi: Katika tamthilia, wananchi wanalalamika kuhusu ufisadi, unyonyaji wa rasilimali, na ukosefu wa huduma za msingi. Katika *Kifo Kisimani*, visima vya maji vimefungwa na wananchi wanalazimiwa kununua maji kwa bei ghali (wa Mberia, 2001). Hii inafanana na Muswada wa Fedha 2024 uliokuwa unaongeza ushuru kwenye bidhaa muhimu, ukiongeza mzigo kwa wananchi ambao tayari walikuwa wakiteseka kiuchumi (Hodari, 2024; Makhulo, 2024; Muia, 2024).

Mgawanyo wa Kizazi: Katika tamthilia, wahusika wanaopinga ni vijana wenye elimu na uelewa wa haki zao. Mwelusi, Atega, na Kasuku ni vijana wanaoona uhalisia wa mambo na wanakata kuacha hali kuendelea kuwa mbaya (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Hii inafanana na maandamano ya Gen Z, ambapo vijana walikuwa wa mstari wa mbele wakidai mabadiliko na uwajibikaji (IMLU, 2025; Mbugua, 2025).

Jeuri za Polisi: Katika tamthilia, polisi wanaoneshwa kama wakatili ambao wanatumia nguvu kupiga na kuwaua wananchi wasio na hatia (Mberia, 2001; Kea, 2017). Hii inafanana na maandamano ya Gen Z, ambapo polisi walitumia risasi za moja kwa moja na kuua watu zaidi ya 60 (Amnesty International, 2025; IMLU, 2025; IRSK, 2025). Mazungumzo ya polisi katika *Kifo Kisimani* kuhusu kuwaua mshukiwa na kusema

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

"alijiua" yalisambaa mitandaoni Juni 2024 kwa sababu yalifanana sana na yale yaliyotokea kwa vijana waliokamatwa na kutoweka (Carter, 2024; Ondieki, 2025).

Upinzani wa Ishara: Katika tamthilia, wananchi wanatumia nyimbo, methali, na mifano kuonyesha upinzani wao (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Hii inafanana na jinsi vijana wa Gen Z walivyotumia memes, nyimbo, na bango zenye ujumbe wa kuchekesha lakini wenye nguvu kumkejeli serikali (Amnesty International, 2025; IMLU, 2025; Verity, 2024). Mfano, bango moja ilisema "Ruto, we are not your children, we are your employers" kuonyesha kwamba wananchi ni wenye madaraka ya juu kuliko viongozi.

Dai la Haki na Heshima: Katika tamthilia, wananchi wanadai haki zao za kimsingi; maji, chakula, usalama, na heshima (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Hii inafanana na maandamano ya Gen Z, ambapo vijana walitaka serikali kuheshimu haki zao za kikatiba, kuwajibika kwa umma, na kusimamia uwiano kati ya maslahi ya serikali na yale ya wananchi (IMLU, 2025; Kibuacha, 2024).

Tofauti

Licha ya mfano mkubwa, kuna tofauti muhimu kati ya tamthilia na ukweli:

Uongozaji wa Kidijiti vs. Kienyeji: Tamthilia zinaonyesha upinzani unaongozwa na viongozi mahsusi kama Mwelusi na Atega (wa Mberia, 2001). Lakini maandamano ya Gen Z yalikuwa bila viongozi rasmi yalikuwa "leaderless movement" ikiongozwa na umma kupitia mitandao ya kijamii (Al Jazeera, 2024; Mbugua, 2025; Muia, 2024). Hii ilionyesha kuwa teknolojia imebadilisha jinsi upinzani unavyoandaliwa.

Mshikamano wa Moja kwa Moja vs. Mshikamano wa Mtandaoni: Katika tamthilia, wananchi wanakusanyika pamoja kimwili – kwenye mikutano, maandamano, au vikao (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Lakini katika maandamano ya Gen Z, mshikamano ulitokea zaidi mtandaoni kupitia Twitter Spaces, TikTok videos, na WhatsApp groups (Munga, 2024). Vijana waliweza kuandaa maandamano ya haraka na kwa ufanisi zaidi kuliko zamani.

Matokeo Halisi vs. Matokeo ya Kisanaa: Katika tamthilia, matokeo ni ya kisanaa, Bokono anaangamizwa, Majoka anaondolewa madarakani (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Lakini katika maandamano ya Juni 2024, matokeo yalikuwa ya kuchanganya. Rais Ruto alimkubali kuufuta Muswada wa Fedha, lakini hakujiuzulu na hakuwa na mabadiliko makubwa ya mfumo (IMLU, 2025; Kisilu, 2024; Muia, 2024). Hii inaonyesha kwamba upinzani wa kweli una changamoto zaidi kuliko ule wa sanaa.

Gharama Halisi: Katika tamthilia, wahusika wanafariki, lakini ni kwa njia ya kisanaa (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Lakini katika maandamano ya Gen Z, watu halisi walifariki zaidi ya 60 vijana walipoteza maisha yao kwa ajili ya kusimamia haki zao (Amnesty International, 2025). Hii inaonyesha kwamba upinzani wa kweli una gharama kubwa ya maisha.

Sanaa Inatanguliaje/Inafuataaje Ukweli?

Swali muhimu ni: Je, tamthilia hizi zilitabiri maandamano ya Gen Z, au zinaakisi tu mzunguko wa upinzani uliokuwa ukitokea nchini Kenya kwa miaka mingi? Jibu ni kwamba tamthilia zilifanya vyote viwili. Kwa upande mmoja, zilichora picha ya jinsi watawala wanavyotawala kwa ufisadi na ukandamizaji, na jinsi wananchi wanavyopinga picha ambayo imekuwa ikitokea nchini Kenya tangu uhuru (Njogu & Chimerah, 1999). Kwa upande mwingine, zilijua kuwa upinzani utafuata baada ya muda, na kwamba kizazi kipya kitakuwa na nguvu ya kupinga.

Prof Kithaka wa Mberia alisema kwamba yeye huandika kuhusu nchi anayoishi na matatizo yanayomhusu kama Mkenya na Mwafrika (Ondieki, 2025). Hivyo, tamthilia zake zinaakisi ukweli wa jamii ya Kenya, na zinatoa onyo la mambo yanayoweza kutokea ikiwa viongozi hawatabadilika. Vijana ambao walisoma tamthilia hizi shuleni waliona parallels kati ya hadithi za kisanaa na hali halisi ya nchi yao. Mmojawapo wa vijana alisema:

> *Kusema kweli, shauku yangu ya kudai uwajibikaji kutoka kwa viongozi wetu*

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

> *ilianzishwa na vitabu nilivyosoma shule ya sekondari ["We are the ones who have fed this kind of literature, and we are reaping what we sowed,"]* (Oduor, 2024).

Hii inaonyesha kuwa fasihi ya Kiswahili inachukua jukumu muhimu la kuelimisha na kuhamasisha kizazi kipya kupinga ukandamizaji.

Nguvu ya Lugha na Ishara

Lugha ni chombo muhimu cha upinzani. Katika tamthilia, wananchi wanatumia methali, nyimbo, na kauli za Kiswahili kuonyesha upinzani wao (wa Mberia, 2001; Kea, 2017). Vivyo hivyo, katika maandamano ya Gen Z, vijana walitumia lugha ya Kiswahili na Kiingereza kuunda ujumbe wenye nguvu. Mfano:

- "Ruto Must Go" – Kuonyesha kwamba vijana hawamtaki Rais tena.
- "We are not your children, we are your employers" – Kuonyesha kwamba wananchi ni wenye madaraka ya juu kuliko viongozi.
- "Tumechoka na serikali ya uwongo" – Kuonyesha uchovu na ukandamizaji.

Ishara pia zilikuwa muhimu. Vijana walitumia bendera za Kenya, vazi nyeupe (kuashiria waliouawa), na mifano ya kuchekesha kuwauliza serikali (Amnesty International, 2025; IMLU, 2025; Oduor, 2024). Hii inaonyesha kwamba upinzani si tu kwa maneno, bali pia kwa vitendo na mifano.

HITIMISHO

Uchambuzi huu umeonyesha kwamba kuna uhusiano mkubwa kati ya tamthilia za Kiswahili na upinzani wa kweli wa wananchi nchini Kenya. Tamthilia kama *Kifo Kisimani*, *Kigogo*, na *Bembea ya Maisha* zimechora picha ya jinsi watawala wanavyotawala kwa ufisadi na ukandamizaji, na jinsi wananchi wanavyopinga kwa njia mbalimbali. Picha hii inaakisi ukweli wa maandamano ya Gen Z ya Juni 2024, ambapo vijana walipinga Muswada wa Fedha na serikali iliyolipiza kwa jeuri. Matokeo ya utafiti huu yanaonyesha mambo kadhaa muhimu: Kwanza, fasihi ya Kiswahili si tu kioo cha jamii, bali pia chombo cha kutahadhari na kuanzisha mawazo ya upinzani. Tamthilia hizi zilielimisha kizazi cha Gen Z kuhusu hatari za udikteta na ufisadi, na zikawapa ujasiri wa kusimama dhidi ya ukandamizaji. Pili, mwingiliano kati ya watawala na wananchi nchini Kenya una mfano wa kudumu watawala wanaendelea kutumia ufisadi, propaganda, na hofu kudumisha madaraka yao, wakati wananchi wanaendelea kupinga kwa njia za kisanaa, kimwili, na kimawazo. Tatu, teknolojia imebadilisha jinsi upinzani unavyoandaliwa. Maandamano ya Gen Z yalionyesha nguvu ya mitandao ya kijamii katika kuunda mshikamano, kushirikiana habari, na kusimamia dhidi ya udanganyifu wa serikali. Nne, upinzani una gharama kubwa watu wanafariki, wanateswa, na wanakabiliwa na hatari za aina mbalimbali. Lakini upinzani pia unaleta matumaini ya mabadiliko pale ambapo umma unaungana na kusimama kwa haki zao, wanaweza kusababisha mabadiliko makubwa. Kwa hitimisho, tasnifu hii inaonyesha kwamba sanaa inabadilisha jamii, na jamii inabadilisha sanaa ni mzunguko unaoendelea. Tamthilia za Kiswahili zinaelimisha kizazi kipya kuhusu historia ya upinzani, na kizazi kipya kinachukua funzo hizo na kuzitekeleza katika upinzani wa kweli. Hii ni nguvu ya fasihi kuwa kioo, chombo, na chanzo cha mabadiliko ya kijamii. Utafiti huu unapendekeza kwamba waandishi wa Kiswahili waendelee kuandika kazi zinazogusa mambo ya sasa, na kwamba serikali iheshimu uhuru wa usemi na haki za wananchi. Aidha, wanafunzi na vijana wafundishwe kuhusu umuhimu wa fasihi katika kujenga jamii bora, na wapewe fursa za kujadili na kuchambua kazi hizi kwa kina.

MAREJELEO

Adamson, W. L. (1980). *Hegemony and Revolution: A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*. University of California Press.

Al Jazeera. (2024, June 26). *Kenya's Ruto announces finance bill U-turn after deadly protests*. Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/news/2024/6/26/activists-call-for-new-protests-in-kenya-following-deadly-police-crackdown

Amnesty International. (2025). *"This Fear, Everyone is Feeling It": Tech-facilitated Violence Against Young Activists in Kenya*. Amnesty International. https://www.amnesty.org/en/wp-

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org

content/uploads/2025/11/AFR3204712025ENGLISH.pdf

Arege, T. M. (2022). *Bembea ya maisha*. Access Publishers Limited.

Carter, S. (2024, June 26). *Deadly protests over Kenya finance bill prompt President William Ruto to drop support for tax hikes—CBS News*. CBS News. https://www.cbsnews.com/news/kenya-protests-2024-finance-bill-president-ruto-drops-support-for-tax-hikes/

Cox, R. W. (1983). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method. *Millennium*, *12*(2), 162–175. https://doi.org/10.1177/03058298830120020701

Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. International Publishers.

Hodari, D. (2024, June 26). Kenya's president withdraws tax bill after protesters storm Parliament. *NBC News*. https://www.nbcnews.com/news/world/kenya-protests-president-ruto-tax-bill-withdraw-rcna158975

Ikoku, O. (2025, September 5). A year later, Africa's Gen Z uprising is only more emboldened. *Waging Nonviolence*. https://wagingnonviolence.org/2025/09/africa-gen-z-uprising-year-later/

IMLU. (2025). *Silenced but Unbowed: Youth, Protests, and the Quest for Accountability in Kenya*. Independent Medico-Legal Unit. https://imlu.org/Gen%20Z%20Report.pdf

IRSK. (2025, September 5). 2024 IRSK Issue Brief: Political Risk Analysis. *The International Relations Society of Kenya (IRSK)*. https://irskenya.or.ke/diplomatic-feature/2024-irsk-issue-brief/

Kea, P. (2016). *Kigogo*. Storymoja.

Kibuacha, F. (2024, July 4). GeoPoll Report: Gen Z Protests in Kenya. *GeoPoll*. https://www.geopoll.com/blog/geopoll-report-youth-protests-in-kenya/

Kisilu. (2024, September 4). AfriCOG: The Gen Z Uprising in Kenya and Africa's Youthquake. *AfriCOG*. https://africog.org/africog-the-gen-z-uprising-in-kenya-and-africas-youthquake/

Makhulo, K. (2024, June 27). Taking Charge: Gen Z Leads Historic Protests in Kenya. *Center for Strategic & International Studies*. https://www.csis.org/analysis/taking-charge-gen-z-leads-historic-protests-kenya

Mbugua, J. (2025). Why Kenya's Gen Z Has Taken to the Streets. *Journal of Democracy*. https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-kenyas-gen-z-has-taken-to-the-streets/

Mugaduka, M. S., & Murithi, J. (2023). Itikadi Katika Tamthilia za Kifo Kisimani (2001) na Maua Kwenye Jua la Asubuhi (2004). *Jarida la Afrika Mashariki la Masomo ya Kiswahili*, *6*(1), 84–100. https://doi.org/10.37284/jammk.6.1.1171

Muia, W. (2024, June 20). *Kenya Finance Bill: Gen Z anti-tax revolutionaries - the new faces of protest*. BBC News. https://www.bbc.com/news/articles/c2jj5mee1pmo

Munga, J. (2024, August 22). Kenya Is at an Inflection Point. It Needs a New Path to Progress. *Carnegie Endowment for International Peace*. https://carnegieendowment.org/emissary/2024/08/kenya-genz-protests-progress-tech-corruption?lang=en

Muthui, E. K. (2019). *Tathimini ya maudhui katika tamthilia teule za kiswahili zinazotahiniwa shuleni za upili nchini Kenya: Mstahiki Meya (2009) na Kigogo (2016).* [Thesis]. http://repository.seku.ac.ke/xmlui/handle/123456789/4495

Nairobi Post. (2025, April 11). Kigogo: How High School Set Book Ignited Kenya's Gen Z Activism and Political Awakening. *Nairobi Post*. https://www.nairobipost.co.ke/kigogo-how-high-school-set-book-ignited-kenyas-gen-z-activism-and-political-awakening/

Njogu, K., & Chimerah, R. M. (1999). *Ufundishaji wa fasihi: Nadharia na mbinu*. Jomo Kenyatta Foundation.

Nyabola, N. (2018). *Digital Democracy, Analogue Politics: How the Internet Era is Transforming Politics in Kenya*. Zed Books. https://dokumen.pub/digital-democracy-analogue-politics-how-the-internet-era-is-transforming-politics-in-kenya-9781350219656-9781786994318.html

Oduor, B. (2024, August 7). *How school literature books helped ignite Kenya's Gen Z protests*. The Eastleigh Voice News. https://eastleighvoice.co.ke/national/66028/how-school-literature-books-helped-ignite-kenyas-gen-z-protests

Ondieki, E. (2025, July 7). *What makes Mberia's 'Kifo Kisimani' a powerful drama*. The EastAfrican. https://www.theeastafrican.co.ke/tea/magazine/what-makes-mberia-s-kifo-kisimani-a-powerful-drama-5107048

Verity, D. (2024, July 22). From #HustlerNation to #RutoMustGo. *Democracy in Africa*. https://democracyinafrica.org/from-hustlernation-to-rutomustgo/

wa Mberia, K. (2001). *Kifo kisimani*. Marimba Publications Limited.

© 2025 Waandishi. Imechapishwa na Sentam Research and Publishing | www.sentam.org